

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(477.87)“13/16”:711.4-043,86

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290487](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290487)

РОЗВИТОК МІСТ ЛАМПЕРТСАС І СЕВЛЮШ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

Ріхард Міговк

старший викладач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: rihard.myhovk@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5716-495X>

Ласлов Зубанич

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Угорщини та
європейської інтеграції,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: laslov.zubanych@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3351-0512>

*Дане дослідження вивчає розвиток міст Лампертсас (сьогодні Берегове) і Севлюш (сьогодні Виноградів) у середньовіччі. Перша частина дослідження присвячена науковому аналізу еволюції визначення середньовічних міст, що існували на території Угорського королівства. Дослідження має на меті з'ясувати, на підставі яких правових критеріїв угорська історична наука відокремлює місто: можливо, як форму поселення від інших ярмаркових міст та сіл? Визначення форми/статусу поселень, що існували на території Угорського королівства, наслідують західноєвропейську модель, яка базується на відповідних правових нормах, а не залежить від чисельності населення чи/або від рівня розподілу ремісництва та сільського господарства. Врегулювання правового статусу міст було необхідною умовою його розвитку. Одним із визначальних моментів правового «підґрунтя» міста було те, належало воно чи ні безпосередньо до королівської або державної юрисдикції, оскільки у цьому випадку на нього не поширювалася влада світської або церковної знаті. Крім цього, розвитку економіки сприяв і той факт, що жителі міста не були зобов'язані перед шляхтою ні грошовими виплатами (податками), ні іншими повинностями. Привілеї надавалися мешканцям міста – міській громаді, а вони, своєю чергою, домагалися визначення меж свого поселення. В такий спосіб створювалися чітко відокремлені адміністративні одиниці (міста) з визначеними географічними межами. У більшості випадків такі (першочергові) межі становили міські мурі, але для міст нашого регіону така форма не була характерною. Важливе значення для життя міста мало також створення необхідного для функціонування економічного підґрунтя, основою якого були щотижневі та щорічні ярмарки, а також право збору мита. На ярмарках не тільки міські ремісники могли продавати свої вироби, але й широко на них були представлені основні продукти харчування з навколишніх сіл. В історії середньовічних міст нашого краю важливо розглянути еволюцію двох важливих поселень – вище зазначених Лампертсаса і Севлюша. Розвиток обох поселень (як міст) починається з середини XIII ст. та досягає апогею у XIV ст., коли з'являються всі правові умови, характерні для середньовічних міст Угорського королівства. Обидва поселення «завдячують» своїм виникненням саксонським госпітам («*hospes*»), тобто переселенцям, і розвиток цих міст, швидше за все, припинився разом із їхнім зникненням як окремого етносу.*

Ключові слова: середньовічне місто, Лампертсас, Севлюш, госпіт, саси/саксонці, ярмарок.

Постановка проблеми. В історії сучасного Закарпаття є чимало епізодів, які загублені серед заплених сторінок архівних документів. Ми не маємо чіткої уяви про значущість подій, які відбувалися на цій землі. Однією з вагомих складових історії краю є виникнення та розвиток міських поселень. З якого часу можна говорити про існування міст у регіоні? Коли почався їхній розвиток і як він змінювався з часом? Якими були перші міста нашого краю? На нашу думку, варто порушити ці та подібні питання, якщо хочемо довідатися про середньовічну історію регіону.

На території Угорського королівства формування міст (з юридичної точки зору) розпочинається у добу середньовіччя (з відривом у часі від країн Західної Європи приблизно на 100 років). Процес розвитку міських поселень викликав низку нових завдань, які

необхідно було розв'язати з правової та економічної точки зору. Перш за все, необхідно було створити правове підґрунтя, яке мало сприяти розвитку міщанства як нового суспільного стану. Крім того, необхідно було забезпечити економічне становище мешканців міст (містян), насамперед, безперерйне постачання продуктами харчування та сировиною для ремісництва.

Метою роботи є на прикладі міст Лампертсас та Севлюш розширити наші знання про еволюцію середньовічних міських поселень регіону.

Дослідження проблеми. Оpubліковано багато праць, пов'язаних із розвитком міст середньовічного Угорського королівства. Більшість угорських дослідників середньовіччя торкалися питання важливості міст, які пройшли різні шляхи розвитку в різних

частинах Угорського королівства, але всі вони мали однаковий правовий статус. З приводу питання розвитку середньовічних міст Угорщини слід згадати праці Тібора Мендола [Mendöl, 1963], Балінта Гомана [Hóman, 1908], Дюли Крішто [Kristó, 2007], Андраша Кубіні [Kubinyi], Дьєрдя Гранастої [Granasztói, 1980]. Щодо розвитку середньовічних міст нашого краю, основу історіографії складають монографії та фундаментальні праці Тиводара Легоцького [Lehoczky, 1882;], Андраша Комаромі [Komáromy, 2001] та Іштвана Сабо [Szabó, 1937], опубліковані на зламі XIX–XX ст. У наш час історія населених пунктів Закарпаття знову зацікавила науковців, було опубліковано низку наукових досліджень/статей [Boda, 2018; Gönczi, 2006; Gulyás, 2013; Szende, 2011; Takács, 2015; Zubánics, 2015] та монографій [Dalmau, 2022; Riskó, 2007; Zubánics, 2011] на цю тему.

Виклад основного матеріалу. На початку роботи ми маємо чітко з'ясувати, що ми називаємо містом в Угорському королівстві в середні віки? Визначення Тібора Мендола таке: «Місто є типовою формою територіального поділу праці, тобто, це поселення, яке у територіальному поділі праці спеціалізується на централізованій діяльності, яке або більш інтенсивно використовує територію, або забезпечує менш повсякденні потреби» [Mendöl, 1963, 28. old.].

Як же виникли міста в середньовічній Угорщині? Звичайно, над відповіддю на це питання можна міркувати довго, але наша мета – знайти прийнятну золоту середину. Балінт Гоман [Hóman, 1908, 178. old.] і Дюла Крішто [Kristó, 2007, 316. old.] сходяться на думці, що розвиток міст пов'язаний безпосередньо з торгівлею. Тобто, міста розташовувалися вздовж торговельних шляхів, які водночас служили місцем для торгівлі. Гоман підтримує таке твердження: «За часів перших Арпадів це не можна говорити про міста, оскільки навіть в інших європейських державах міста тоді були ще в зародковому стані, проте вже були відомі місця, які здобули славу осередку світської чи церковної влади як центри торгівлі, сформовані вздовж доріг і річок, завдяки наявності митниці, пристані чи самого місця проведення ярмарків, і які виділялися з-поміж інших на початку підніматися швидше за інших» [Hóman, 1908, 10. old.]. Крішто також пише: «Згідно з Абу Гамідом, Угорщина у середині XII століття мала 78 міст... Арабський мандрівник, безумовно, вважав містами адміністративні центри, насамперед, центри королівських комітатів. Дійсно, у XII столітті вони були єдиними, які відповідали певним критеріям міст» [Kristó, 2007, 188. old.]. Але, говорячи про ці поселення, ми не можемо стверджувати, що вони були містами. Просто склалася ситуація, коли більшість мешканців цих населених пунктів не займалися сільським господарством, тому потребували поста-чання продуктів харчування.

Початок формування міст в Угорщині датуються XII–XIII століттями [Kubinyi, 154. old.]. Але, на одноставну думку істориків, вирішальну роль у формуванні міст відіграли іноетнічні елементи [Hóman, 1908; Kristó, 2007; Kubinyi]. Балінт Гоман пише таке: «Спосіб життя вождів, кочові традиції

воєвоначного народу не підходили для створення міського життя. Нехай буде достатньо (згадати) закон Святого Ласло (король Ласло I), який вказує, щоб люди не жили далеко від церков... Самі угорці не були придатні для заснування міст і для того, щоб стати «основою» міщанства. Ще менше були придатні для цього поневолені слов'янські народи-землероби, які потрапили в рабство і згодом частково влилися до населення, що належало до замкової структури (королівських комітатів)» [Hóman, 1908, 10. old.]. Він також зазначає, що: «У цих відоміших місцях оселяється багато купців, які сюди подорожують, головним чином італійці, які ознайомлені з більш розвиненими умовами за кордоном, прагнуть створити подібні умови в нашій країні й ніби несвідомо прищеплюють це прагнення госпітам і замковим людям, з якими вже живуть разом. Перше, чого вони досягають, це право проводити ярмарки. Ярмарки існували і раніше, однак це були королівські ярмарки, де всі торговці були зобов'язані платити ринковий збір. За нових умов місцеві жителі були звільнені від цього тягара, тобто колишній королівський ярмарок став громадським, де мешканці села торгували – принаймні своєю невеликою продукцією – без оподаткування. Цим вони досягли нової стадії розвитку, коли починає формуватися місто, а це тягне за собою тримання суддів (старост) та право на проведення постійних ярмарків» [Hóman, 1908, 12. old.].

Формування середньовічних міст неодмінно переплітається з переселенням на територію Угорщини іноземців. Якщо угорські міста раннього періоду асоціювалися з латинцями (італійцями, французями), то у випадку нашого регіону вони пов'язані з саксонцями/сасами (хоча не всі вони були вихідцями з Саксонії) – так званими госпітами (переселенцями). Політика поселень змінилася на початку XIII століття під час правління короля Андраша II (1205 – 1235). Зміни були спричинені тим, що більшість королівських маєтків, а відтак і кріпаків, потрапили в приватні руки (світської знаті), що спричинило поступове звуження влади (та постійних доходів) короля. Надалі він намагався тримати осіле населення компактно, звичайно, під королівським наглядом. Першими у 1224 р. отримали привілейну грамоту – Andreanum [Granasztói, 1980, 81. old.] трансільванські саси, які осіли на колишніх територіях Тевтонського ордену.

Іншим інструментом політики компактного заселення територій було надання містам перних привілеїв (прав), оскільки у містах можна було концентрувати більшу кількість населення. Король Бела IV у своїй грамоті, наданій містянам Надьсомбату (сьогодні Трнава, Словаччина) в 1238 р., королівську демографічну політику підсумовує в наступному: «Завдання королівської влади полягає в тому, щоб об'єднати розпорошених (госпітів), утримати їх разом і опікуватися підвладними народами, зберігаючи їх у спокійному мирі й за власними правилами» [Granasztói, 1980, 82. old.].

Які привілеї (права) мало отримати середньовічне поселення, щоб вважатися містом? По-перше, це були економічні права. В основному з цим була пов'язана

торгівля, тобто встановлення та дозвіл щотижневих, а потім і щорічних ярмарків. Другим важливим фактором є правові відносини між королем і поселенням. Серед привілеїв, пов'язаних із містами, завжди знаходимо, що поселення було звільнене від юрисдикції ішпана (*королівського комітату*). Відповідно, управління містом здійснювали виключно виборні суддя (*староста*) і магістрат. Третій важливий момент полягав у тому, що всі повінності, належні королю як землевласнику, поступово перетворювалися на податок (*переважно в грошовому вимірі*). Згодом, у середині XIV століття, міське населення обкладалося одноразовим річним податком за кожен земельну ділянку (*норма, sessio*). Важливим етапом у розвитку міст стало те, що з часом приватна власність міщан поширювалася не тільки на їхні будинки та прибудинкову територію, а й на землі в межах міста. Завдяки цьому міста «отримали» свої окреслені межі. Розвиток міст можна вважати завершеним, коли вони отримали певні поміщицькі привілеї, тобто право на вільну риболовлю і полювання. Другим важливим моментом у розвитку міщанства була свобода розпорядження своїм майном (у т.ч. складання заповіту). У більшості міст ці права були реалізовані лише у XIV ст. Заповіти були пов'язані з вільним обиходом нерухомості та з міським контролем за нею. Цей останній факт також був запорукою захисту набутих привілеїв громадян [Granasztói, 1980, 85. old.].

На підставі відомих й ідентифікованих планів середньовічних міст ранні угорські міста можна поділити на два типи. Перший: підзамче–місто, що розташоване біля підніжжя замку. Другий (сюди відноситься більшість) складається з кількох поселень, але немає замку (якщо він є, то не відіграє вирішальної ролі). До першої групи належить Унгвар (Ужгород), де перші мешканці оселилися біля Замкової гори. Мункач і Севлюш належать до поселень, де ядро міста формується далі від замку, тому існування замку не відіграло важливої ролі. В цих випадках замок був побудований на висоті, трохи далі від міста, але відстань була незначною, щоб забезпечити захист населення в разі нападу. До другого типу відноситься і Лампертсас, але з тією відмінністю, що тут замість замку завдання оборонної функції виконував монастир ордену домініканців, який разом із костелом займав центральну територію міста і все це було обведене муром. У процесі формування та розвитку міст нашого краю зазвичай зустрічаємося з відмінностями. До поселень, які отримали фактичні права міст, можна відносити Лампертсас і Севлюш. Унгвар і Мункач зараховуємо до другої групи через близькість замків і, отже, наявний королівський, а згодом феодалний вплив на їхній розвиток. Коронні міста Марамароша ідуть третім шляхом.

У середньовічних документах часто важко зорієнтуватися серед латинських назв щодо форм/статусу поселень. У XIII столітті ми зустрічаємо назви *villa* (село), *libera villa* (вільне село), *villa nostra* (королівське село) і *civitas* (місто). У XIII столітті *civitas* означало класичне місто, яке було оточене муром, тобто поселення з відповідними межами, населення якого здебільшого було задіяне у

ремісництві й торгівлі. У XIV столітті документи окреслюють відносно точну картину форм поселень. У цей період вже використовуються назви *villa* (село), *civitas* (місто) і *oppidum* (останній «продукт» XIV століття), що означало «ярмаркове місто» [Engel, Kristó, Kubinyi, 1998, 112–116. old.].

Лампертсас

Традиційно заснування поселення у 1063 р. (в цьому році виповнюється 960 років) пов'язують із князем (*dux*) Лампертом (молодшим братом короля Ласло I), але цю інформацію сам Тиводар Легоцький вважає тільки народною легендою [Lehoczky, 1882, 89. old.]. Хоча на пагорбах поблизу міста (Мала гора) в 1900 р. і в 1933 р. були знайдені дві могили воїнів часів віднайдення батьківщини [Kobály, 1997, 16. old.], саме поселення, на жаль, не згадується в «Gesta Hungarorum», яка була написана під час правління короля Бейли III, що може бути підтвердженням того, що поселення ще у кінці XII ст. не існувало. Перший збережений документ, у якому згадується населений пункт Лампертсас, це сама грамота про його привілеї, видана королем Бейлою IV у 1247/48 рр. [ÁKOKJ I, 2, № 867.]. Ця грамота пізніше з незначними змінами кілька разів перезатверджувалась угорськими королями (*Додаток № 1.*). З тексту грамоти про привілеї бачимо, що поселення мало змішане населення, яке, ймовірно, складалося з угорців та саксонців. Крім того, якщо детально розглянути перераховані 9 пунктів, то виявляється, що всі описані вище привілеї для «класичних» міст є притаманні й для Лампертсаса. Згідно з грамотою, реалізується вільне цивільне право, яке виявляється у можливості вільного пересування та вільного спадкування. Також окреслюється система відносин між поселенням і королем, оскільки жителі міста платили податки і доставляли частину врожаю (натуральні повінності) безпосередньо до королівського двору. Крім того, вони мали право вільно обирати суддю (старосту) та священника, тим самим звільнялись від юрисдикції ішпана (жупана) комітату. Реалізується й господарська складова постійного існування громади, адже проведення щотижневих ярмарків (які відбувалися у суботу) стає офіційним. Разом із цим містяни отримали і права поміщиків-землевласників, оскільки вільно могли використовувати навколишні землі, виноградники та водні ресурси.

У 1255 р. мешканці Лампертсаса отримали землю поблизу своїх кордонів під назвою Уркул-телек (*Urkul-telek*), яка, ймовірно, була необхідною через зростання кількості населення [НО, 26. sz.]. З придбанням нової території встановлюються і нові межі міста, адже відтепер право володіння землями в межах міста зосереджується в руках містян. У 1271 р. король Іштван V [ÁKUO, № 233.], а згодом у 1320 р. і король Карл I Роберт [АКО, V, № 774.] підтвердили привілеї госпітів, оскільки безрезський ішпан почав неправомірно збирати різні податки від жителів міста. Цікаво, що ні в документах 1271 р., ні 1320 р. не зазначене місто (як населений пункт), тільки привілеї, надані госпітам (переселенцям). Розвиток міста сповільнюється наприкінці XIII ст. – у бурхливий час, коли воно потрапляє у володіння галицького князя Лева Даниловича [ВМНО, № 1.], а також під час другої

монгольської навали.

28 липня 1320 р. король Карл I своєю подвійною печаткою підтверджує раніше видану грамоту мешканцям Лампертсаса [АКО, V, № 869.]. 26 вересня 1323 р. палатин Філіп Другет провів у Лампертсасі засідання станів комітатів Берег і Угоча [АКО, VII, № 482.]. В протоколах Лампертсас називають ще *віллою*, тобто селом. Зміна статусу поселення простежується тільки в 1330 р., коли під час судового процесу про продаж винограду в межах поселення в документах його називають *civitas*, тобто містом. У документах також зазначено, що продаж винограду відбувається відповідно до чинних правил міста. Крім того, ми дізнаємося, що містом керував майстер (*magister*) Іштван за допомогою 12 присяжних [АКО, XIV, № 573]. Міський магістрат виконував також роль суду у справах спадщини, що відбувалися в місті. Отже, прерогатива в правовій системі поселення, набута в дарчому листі/грамоті 1247/48 р. і яка з часом була втрачена, знову була відновлена королем. У 1356 р. цей судовий процес був поновлений [АКО, XL, № 50], але міські присяжні залишили в силі своє попереднє рішення.

Документ від 28 листопада 1332 р. повідомляє про дуже цікаву судову справу, яка мала місце між містом Лампертсас і селом Бадало [ВМНО, 12. sz.]. Обидва поселення не змогли визначити межі своїх територій, тому це спірне питання вирішують іспан комітату Берег і чотири комітатські справники. «Родзинкою» справи є той факт, що ці два поселення розташовані приблизно за 10 км одне від одного і між ними сьогодні є кілька поселень (Геча, Чома, Мочола), тобто можна припустити, що місто мало географічно неоднорідні землі, які не складали компактно територію.

У своїй грамоті від 2 вересня 1342 р., виданій у Вишеграді, король Лайош I (1342–1382 рр.) повідомляє таке: оскільки вільне королівське місто («*libera civitas nostra*») Лампертсас знаходиться на кордоні з Руссю, воно заслуговує на особливу королівську ласку, тому надає йому право здійснення смертних вироків (*ius gladii*), уповноважуючи, що його суд має право судити дворян і простолюдинів, затриманих у межах міста, та його мешканці повинні підлягати лише місцевій владі, а не комітатському суду. Король також наказав, щоб місто забезпечувало обідом і вечерєю – гідними сану – його казначея (*magister tavernicorum regalium*), коли той у кожні 4–5 років навідається до міста. Згідно з документом, щороку місто було зобов'язане постачати 10 діжок вина (і не більше) до Мукачівського замку. [Lehoczky, 1882, 93. old.]. Його жителі мали право вільно рубати деревину для будівництва та виголювання інструментів у лісах короля і королеви і доставляти її до міста. Крім цього, містяни вільно могли транспортувати свій урожай зерна у будь-яке місце для помелу. Ці права були підтверджені/перезатверджені кількох разів (у 1363 р. на прохання судді Дьєрдя королем Лайошем I, у 1419 р. у м. Кошшо королем Жигмондом, у 1524 р. королевою Марією (Габсбург) і 22 липня 1548 р. у Відні королем Фердинандом I).

Король Лайош I та його мати королева Ержебет (яка мала резиденцію у Лампертсасі) значною мірою розвивали місто, тому воно в XIV ст. стало одним із

найквітучіших на території Верхньої Угорщини. Лампертсас – з огляду на політику по відношенню до Русі – вважалось важливим через його близькість до кордонів, і з цієї причини вони часто відвідували його особисто, сприяючи його процвітання та підтриманню його статусу [Lehoczky, 1882, 93. old.]. Після того, як місто разом із мукачівською домінією переходять у володіння королеви, судові справи регіону розглядаються в самому місті, тут проводять збори шляхти комітату. Згідно з рішенням суду у справі 1354 р., сума штрафу у розмірі 25 марок, які мають бути сплачені за крадіжку свиней між селами Варі та Бадало, повинні були передані потерпілому в місті [MNLOL, DL 51651]. У цей час посаду іспана Березького комітату займав Іштван, головний конюшний королеви.

У грамоті від 22 вересня 1380 р. королева Ержебет надає право судочинства у компетентність міського суду по дрібних справах над румунським кенезам із Білки та Ілошви (Іршави), однак в інших питаннях залишає юрисдикцію березького іспана [АКО XXXVIII, № 208.]. У 1388 р. у Лампертсасі розглядають справу щодо руйнування мосту через Латорицю, вчинене Іштваном, сином Іштвана Чаузлауці, і король надсилає спеціальний наказ шляхти комітату розслідувати справу [ВМНО, № 107].

Занепад міста Лампертсас починається під час правління короля Жигмонда, який передав своєму родичу, подільському князю Теодору Корятовичу, сусідній Мукачівський замок та прилеглі до нього території (в т.ч. і місто Лампертсас). 30 травня 1397 р. у Вишеграді палатин Леуштак Ілошваї видає судовий лист, в якому засуджує князя Василя (*Wazul dux Podalye*) брата Корятовича за зловживання владою над мешканцями Лампертсаса [ZSKO, II, № 4796]. З тексту грамоти від 4 серпня того ж року дізнаємося, що каштелян Мукачівського замку *Januska/Ianuska* водночас був чиновником/представником (*officialis*) у Лампертсасі [ZSKO, II, № 4917], тому більш ніж імовірно, що прямої королівської юрисдикції над містом у цей час не існувало. Припускається, що до смерті Теодора Корятовича (1414 р.) мешканці міста не змогли користуватися своїми вольностями, про що свідчить і той факт, що король Жигмонд підтвердив їхні вольності лише в 1414 р.

Починаючи з 1455 р. у документах Лампертсас більше не вживає термін *civitas*, а лише *oppidum*, тобто ринкове місто [ВМНО, № 201.]. 19 вересня 1458 р. ми вперше зустрічаємо згадку про судову справу з міським митом, яким були обкладені всі мандрівники, які проїжджали на гужовому транспорті [ВМНО, № 207]. Про економічне становище поселення свідчить і той факт, що своїх свиней населення міста відгодовувало в лісах, які належали до Мукачівського замку та простягалися до Верецького перевалу [MNLOL, DL 15795].

У реєстрі 1542 р. фігурує колишня власність міського домініканського монастиря у Кідьовші. Детальні відомості про майно монастиря в місті можна знайти в іншому документі від 1545 р., в якому король Фердинанд I підтвердив привілеї та вольності монастирських кріпаків. Згідно з грамотою, кріпосні наділи були отримані монастирем від короля Уласло II,

імовірно, у 1506 р. або трохи пізніше. Ця дата пов'язана зі смертю королеви Анни (де Фуа) у липні 1516 р., в обмін на королівську пожертву монахи шовівторка повинні були відправляти месо на честь святої Анни. Маєток у Кідьовші зазначений також у податковому реєстрі Березького комітату 1530 р. Відомості про його стан маємо з податкового реєстру 1533 р. та 1548 р., коли проводився перепис церковних маєтків у комітаті. У списку значиться один староста (bígb) та два (дворо) господарства, два старости у Кідьовші, п'ять вільних ділянок та ще одинадцять господарств. Однак, згідно з переписом 1548 р., під юрисдикцією монастиря у місті був ще один староста, два оподаткованих господарства і п'ять желлерів (наймитів). У Кідьовші був один староста, 28 оподаткованих господарств, чотири желлера і чотири вільні ділянки. Укладачі списку також зафіксували звільнення від податків усіх тридцяти податкових дворогосподарств (sessio). Реєстри 1542 р. дають цінні дані про вартість тогочасних маєтків. На той час у Лампертсасі під власністю домініканців зазначені загалом чотири господарства, вартість яких становила 2680 форинтів. Крім того, вони, напевне, мали кам'яний будинок у місті по вулиці Арок, оскільки дві його третини були продані в 1546 р. Деметеру Оросі та його спадкоємцям за 60 золотих форинтів, які покупець сплатив повністю. Дарувальник також був зазначений в акті про продаж: Берталон Телдьеш передав його домініканцям на смертному одрі [Romhányi, 2013, 113–114. old.].

Севлюш

Севлюш (сьогодні м. Виноградів Берегівського району) протягом століть згадувався під кількома назвами – історичні джерела подають назву в різних формах: *Zceuleus, Zeuleus, Zeulus, Zeleus, Zewlus*. Про першу згадку міста Севлюш відомий історик краю Андраш Комаромі пише так: «Уперше чуємо про поселення в 1236 р. в привілеї (грамоті. – Авт.) міста Диж (Dés, сьогодні місто Деж, Румунія)» [Komáromy, 2001, 121. old.]. Комаромі також зазначає, що оригінал грамоти про «заснування» Севлюша було втрачено, але воно є одним із найстаріших міст Угорщини [Komáromy, 2001, 121. old.]. Перше письмове джерело, яке дійшло до нас, датується 1262 р. [Komáromy, 2001, 121. o.; ÁKOKJ, II, 4, № 3989.; ÁKOKJ, II, 1, № 1793.; PCSL, № 3]. У ньому Севлюш згадується як королівське село (*villa nostra*), яке має всі привілеї, що забезпечують правову основу для формування міщанства. Привілеї були узагальнені в 17 пунктах [PCSL, № 3] (Додаток № 2.).

Король Іштван V (1270 – 1272), будучи «молодшим королем Угорщини» (1262 – 1270), наділив Севлюш широкими привілеями. Незважаючи на те, що Севлюш називали королівським селом (*villa nostra*), він повністю відповідає критеріям середньовічного міста. Звичайно, ми не знаємо, наскільки великою була чисельність населення міста у другій половині XIII ст., але не варто думати про надто велику кількість, наприклад, 1000 осіб. Однак речення, яке стосується десятини священника, може дати нам підказку: «Їхній священник платить десятину за кожні п'ятдесят ділянок (*sessio/mansio*) королю або тому, кому він накаже, одну марку до визначеного терміну». Тобто,

якщо розраховувати, що в сім'ях було по 5–6 осіб, можна визначити кількість мешканців в 250–300 осіб чи й удвічі більше.

Під час правління короля Ласло IV (1272 – 1290) Севлюш був переданий у дарунок, отже втратив свої попередні привілеї. Згідно з документом від 23 листопада 1280 р., Петер дарує Севлюш своєму синові ішпану Міклошу та його нащадкам [PCSL, № 11]. Цей факт, здається, підтверджується тим, що коли Андраш III (1290 – 1301) прийшов до влади, мешканці Севлюша звернулися до короля з проханням підтвердити їхні попередні привілеї. Король перезатверджує їх 16 вересня 1294 р. [PCSL, № 17]. Про дарування Севлюша згадується в грамоті від 27 квітня 1299 р., в якій король наказує розслідувати відсторонення нащадків ішпана Міклоша [ÁKOKJ, II, 4, № 4233]. Севлюшські госпіти на початку 1290-х, імовірно, прогнали нащадків ішпана, які прагнули заволодіти їхнім містом.

Життя в Севлюші було нелегким в епоху війни за спадок Арпадів (1301 – 1309), грабіжницькі війська олігархів безперешкодно могли орудувати й в Угочанському комітаті. Король Карл Роберт, щоб бути певним у володінні територією, грамотою від 3 вересня 1307 р. подарував Севлюш Беку (Бенедеку) з роду Борша. [АО, № 124]. Ймовірно, замок Канко, що захищав місто, був побудований на схилі Чорної гори (Фекете гедь) за часів Беке. Але незабаром Беке Борша теж став ворогом Карла Роберта, тож Севлюш перетворився на поле бою. У 1315 р. відбувається облога міста, у якій король відвоює замки Канко і Нялаб. Облогу замків було доручено магістру Томашу, березькому ішпану. Про це свідчить грамота від 1 липня 1315 р. [PCSL, № 25]. Коли бої стихли, життя поволи нормалізувалося. Це підтверджується і тим, що 22 березня 1319 р. Карл I Роберт знову підтвердив привілеї Севлюша [PCSL, № 28.; MNLOL, DL 70604]. Севлюш навіть тоді вказаний в акті як *villa*, тобто село. Однак через 10 років, а саме 19 травня 1329 р., він уже вніс зміни до своєї грамоти. Ці зміни збіглися з новою економічною політикою короля. Відповідно, податок повинен був сплачуватися щорічно за кожне господарство, містяни були зобов'язані доставляти 21 бочку вина щорічно королю або тому, кому він накаже [PCSL, № 455.; MNLOL, DL 70614].

Після даного акту Севлюш почав стрімко розвиватися, чому також сприяла спокійна внутрішня політика тієї епохи. Виникають нові поселення, збільшується чисельність населення, а завдяки новим високоякісним грошам поживляється торгівля (за часів Карла Роберта країна переходить на золото-срібну монетну систему). Севлюш процвітав так сильно, що королева взяла поселення під своє володіння. Акт від 2 лютого 1336 р. вже описує Севлюш як місто (*civitas*), яке знаходиться у володінні королеви [PCSL, № 51.; MNLOL, DL 70622]. Акт, датований квітнем цього ж року, фіксує околиці міста, які включають землі Дароух та Галасфельд, що були передані Севлюшу ще в 1262 р. й за які пізніше виникнуть суперечку з жителями Ардо [PCSL, № 54.; MNLOL, DL 70622]. З документу не зрозуміло, про який Ардо вмовиться, але вірогідніше, що це сьогоднішній Фекетеардо (Чорнотисів), із яким міщане

мали територіальні суперечки на Тисі. Суперечка між двома поселеннями не припинилася, оскільки 26 травня 1342 р. жителі Севлюша звернулися до короля з проханням підтвердити видану ним грамоту 1336 р. [PCSL, № 66.; MNLOL, DL 70622]. Саме тоді ми дізнаємося про суддю міста Севлюш, певного Ганнуса, сина Тельманнуса. Цей факт також підтверджує те, що Севлюш, згідно з міськими привілеями, мав власного суддю (старосту). Тяжба між Ардо та Севлюшом щодо питання меж територій ще довго не припинялася, тому що в 1348 р. [PCSL, № 75.; MNLOL, DL 70629], 1351 р. [PCSL, № 80.; MNLOL, DL 70629], у квітні [PCSL, № 89.; MNLOL, DL 70702.] та травні [PCSL, № 90.] 1357 р., 1358 р. [PCSL, № 93.; MNLOL, DL 70678, DL 70727] і 1359 р. [PCSL, № 94.] ми маємо документальне підтвердження про нові судові суперечки між поселеннями. У 1351 р. картина змінюється лише тим, що земельну межу між Севлюшем і Ракасем (сьогодні Рокосово) довелося визначати знову.

Гарним підтвердження процвітання міста Севлюша є указ від 15 грудня 1355 р., згідно з яким королівські села Кіральгаза (Королево), Надьсас/Сасфолу (Сасово), Ардо (Чорнотисово) та Верице (Веряця) отримують права, подібні до прав Севлюша, але в складних спірних справах мешканці сіл повинні були приймати рішення севлюшського старости та його присяжних [PCSL, № 86.; MNLOL, DL 70645]. Але, схоже, цей розвиток тривав недовго. 20 серпня 1378 р. маєток замку Нялаб на лівому березі Тиси був переданий синам воеводи Сас [Komáromy, 2001, MNLOL, DL 26566]. Після цього в судових справах за кордони Севлюша жителям міста довелося протистояти новим володарям. У 1389 р. скаргу міста розглядала сама королева [PCSL, № 152.; MNLOL, DL 70676], а в 1390 р. рішення було прийнято на користь жителів Севлюша [PCSL, № 158.; MNLOL, DL 70678]. Але місто, здається, потроху втрачає свою колишню славу. У документі від 22 квітня 1396 р. воно називається лише ринковим містом (*oppidum*) [PCSL, № 180.; MNLOL, DL 71068]. Цьому міг сприяти той факт, що сини Драга (Drágh), яким належав замок Нялаб, контролювали територію округу та обкладали митом торгівлю, що проходила по Тисі. Відповідно до

реєстрового наказу від 29 серпня 1399 р., король навічно подарував колишнє місто, яке втратило свою славу, родині Перені [PCSL, № 207.; MNLOL, DL 70708].

Висновки. Формування міст у нашому краї, як і в інших регіонах Угорського королівства, припадає на XIII ст. Середньовічне місто мало низку привілеїв, найважливішими з яких були звільнення від юрисдикції комітату, звільнення від феодално-кріпосницьких повинностей, система оподаткування, відмінна від інших поселень, можливість передачі майна у спадок, проведення щотижневих і щорічних ярмарків, збір власного мита і обрання самостійної міської адміністрації. У цей ряд вписуються привілеї XIII ст. Ламперсаса, а потім і Севлюша, які надавалися мешканцям, що в правовому сенсі відповідали стандартам міст. Саксонські переселенці «госпеси/госпіти» були в авангарді розвитку нової форми поселення, які на всіх новозаселених територіях вимагали та отримували широкі привілеї від короля. Протягом 1247/48 рр. Лампертсас отримав королівські привілеї, які забезпечили всі правові основи для розвитку міста, Севлюш ці самі ж привілеї отримав у 1262 р. З огляду на подібність за наданими права мита географічну близькість можемо зробити висновок, що населення двох середньовічних міст складалося з саксонських госпесів, які мігрували з околиць річки Самош і які на початку XIV ст. становили ядро населення коронних міст Марамороша. Протягом XIV ст. привілеї міст неодноразово повторно підтверджувалися, але на зламі століть обидва поселення втратили свої попередні привілеї, тому їх було понижено до рангу ринкових міст. Цей регрес був пов'язаний із новою політикою короля Жигмонда Люксембурзького, яка базувалася на новому дворянському суспільстві, для збагачення якого він передає дані поселення (див. передачу у вічну власність маєтку родині Перені у 1399 р.). Наприкінці XIV ст. колишнє саксонське населення обох міст асимілюється або повністю замінюється, тож більше немає прив'язаності до привілеїв, які так високо цінували їхні предки.

Список використаних джерел

Джерела:

Неопубліковані:

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomáciai Levéltár 15795 (далі: MNLOL DL)
 MNLOL DL 26566.
 MNLOL DL 51651
 MNLOL DL 70604.
 MNLOL DL 70614.
 MNLOL DL 70622.
 MNLOL DL 70629.
 MNLOL DL 70645.
 MNLOL DL 70676.
 MNLOL DL 70678
 MNLOL DL 70702.
 MNLOL DL 70708.
 MNLOL DL 70727.
 MNLOL DL 71068.

Опубліковані:

- A *Perényi család levéltára 1222 – 1526* (далі – PCSL), 2008. / Szerk.: Tringli István, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44, Budapest, 509 old.
- Anjou-kori Oklevéltár. V. 1318 – 1320.* (далі – AKO V.), 1998. / Szerk.: Kristó Gyula, Budapest–Szeged, 500 old.
- Anjou-kori Oklevéltár. XIV. 1330* (далі – AKO XIV.), 2004. / Szerk.: Almási Tibor–Kőfalvi Tamás, Budapest–Szeged, 508 old.
- Anjou-kori Oklevéltár. XL. 1356.* (далі – AKO XL), 2014. / Szerk.: Rábai Kriszitna, Budapest–Szeged, 564 old.
- Anjou-kori Oklevéltár. XXXVIII. 1354* (далі – AKO XXXVIII), 2013. / Szerk.: B. Halász Éva, Budapest–Szeged, 514. old.
- Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I. (1301 – 1321)* (далі – AO I.), 1878. / Szerk.: Nagy Imre, Bp., 690 old.
- Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. VIII. 1261 – 1272.* (далі – ÁKÚO), 1870. / Szerk.: Wenzel Gusztáv, Pest, 504 old.
- Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II. kötet 4. füzet 1290 – 1301.* (далі – ÁKOKJ, II. 4.), 1987. / Szerk.: Szentpétery Imre, Bp., 340 old.
- Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica.* II. kötet. 1. Füzet 1255 – 1272. (далі – ÁKOKJ II, 1.), 1943. / Szerk.: Szentpétery Imre, Bp., 208 old.
- Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica.* I. kötet, 2. füzet. (далі – ÁKOKJ I, 2.), 1927. / Szerk.: Szentpétery Imre, Bp., 180 old.
- Bereg megye hatóságának oklevelei (1299 – 1526).* (далі – BMHO), 2006. / Szerk.: Neumann Tibor, Nyíregyháza, 154 old.
- Blazovich László-Géczi Lajos: Anjou-kori Oklevéltár. VII. 1323.* (Budapest–Szeged, 1991.). 482. sz. (AKO VII.),
- Hazai oklevéltár 1234 – 1536.* (далі – HO), 1879. / Szerk.: Nagy Imre–Deák Farkas–Nagy Gyula, Bp., 481 old.
- Zsigmond-kori oklevéltár I. (1387 – 1399).* (далі – ZSKO I.), 1951. / Szerk.: Mályusz Elemér, Bp., 811 old.

Література:

- Boda, Attila, 2018. Nagyszőlős kísérlete úrbéres státuszán belülmegsértett előjogainak visszaszerzésére 18. század második felében, *Opuscula Historica II.* Szerk.: Kósa-Grimm András Kristóf – Veres Kristóf György. Az EC Történezműhely kiadványai 2., Budapest, 81–101. old.
- Dalmay, Árpád, 2022. *Beregszász - Erzsébet királyné városa*, Budapest: Romanika Bt., 336 old.
- Engel, Pál, Kristó, Gyula, Kubinyi, András, 1998. *Magyarország története 1301 – 1526*, Budapest: Osiris Kiadó, 424 old.
- Gönczi, Katalin, 2006. Kiváltságlevél és városi szabadság. A szabad királyi városi státus jogi és társadalomtörténeti tartalma a „hosszú középkorban.” *Urbs–Magyar Várostörténeti Évkönyv I.*, 63–72. old.
- Granasztói, György, 1980. *A középkori magyar város*, Budapest: Gondolat Kiadó, 275 old.
- Gulyás, László Szabolcs, 2013. Megjegyzések az északkelet-magyarországi mezővárosok középkorifejlődésének jellemzőihez, *Századok* 147, 317–346. old.
- Hóman, Bálint, 1908. *A magyar városok az Árpádok korában*, Budapest, 128 old.
- Kobály, József, 1997. *Sin ir at studio*, Ungvár, 210 old.
- Komáromy, András, 2001. *Ugocsa vármegye a történelemben*, Ungvár, 181 old.
- Kristó, Gyula, 2007. *Magyarország története 895 – 1301.* Bp.: Osiris Kiadó, 316 old.
- Kubinyi, András. Városfejlődés a középkori Magyarországon. URL: <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/83K%E1lnoki/GY%D6NGY%D6SSY%20K%D6NYV/07%20KUBINYI.pdf> (дата звернення: 14.04.2023.).
- Lehocky, Tivadar, 1881. *Beregvármegye monographiája.* III. Kötet, Ungvár, 874 old.
- Mendöl, Tibor, 1963. *Általános településföldrajz*, Budapest, 567 old.
- Riskó, Marianna, 2007. *Ferencesek Nagyszőlősön - Ötszáz éves jelenlét térben és időben*, Budapest: Új Ember Kiadó, 263 old.
- Romhányi, Beatrix, 2013. *Kolduló barátok, gazdálkodó szerzetesek koldulórendi gazdálkodása a késő középkori Magyarországon.* Akadémiai doktori értekezéslet. Bp.: 2013, 288 old.
- Szabó, István, 1937. *Ugocsa vármegye*, Budapest, Sylvester-nyomda, 615 old.
- Szende, Katalin, 2011. A magyar városok kiváltságolásának kezdetei. Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila-Papp Klára-Szálkai Tamás, *Speculum Historiae Debreceniense. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Kiadványai; 7.*, Debrecen, 33–37. old.
- Takács, Péter, 2015. Legendák és valóság Beregszász keletkezéséről, *Emlékkonferencia Beregszász alapításának 950., visszatérésének 75. évfordulója alkalmából.* KMMI-füzetek XX, Ungvár, 4–15. old.
- Zubánics, László, 2011. *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzáskörzetében*, Budapest–Ungvár, Intermix Kiadó, 115 old.
- Zubánics, László, 2015. Beregszász települési jogállásának változásai a 13–21. században, *Emlékkonferencia Beregszász alapításának 950., visszatérésének 75. évfordulója alkalmából.* KMMI-füzetek XX, Ungvár, 16–38. old.
- Міговк, Ріхард, 2013. Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262 – 1515), *Науковий вісник Ужгородського університету*, Серія: Історія, Ужгород, вип. 30, с. 159–162.

References

Dzherela

Neopublikovani:

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomáciai Levéltár 15795 (MNLOL DL). (in Latin). MNLOL DL 26566. (in Latin).
- MNLOL DL 51651. (in Latin).
- MNLOL DL 70604. (in Latin).
- MNLOL DL 70614. (in Latin).
- MNLOL DL 70622. (in Latin).

MNLOL DL 70629. (in Latin).
 MNLOL DL 70645. (in Latin).
 MNLOL DL 70676. (in Latin).
 MNLOL DL 70678. (in Latin).
 MNLOL DL 70702. (in Latin).
 MNLOL DL 70708. (in Latin).
 MNLOL DL 70727. (in Latin).
 MNLOL DL 71068. (in Latin).

Opublikovani:

- A Perényi család levéltára 1222 – 1526 (далі – PCSL), 2008. / Szerk.: Tringli István, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44, Budapest, 509 old. (in Hungarian, in Latin).
 Anjou-kori Oklevéltár. V. 1318 – 1320. (далі – AKO V.), 1998. / Szerk.: Kristó Gyula, Budapest–Szeged, 500 old. (in Hungarian, in Latin).
 Anjou-kori Oklevéltár. VII. 1323. (далі – AKO VII.), 1991. / Szerk.: Blazovich László–Géczi Lajos, Budapest–Szeged, 385 old. (in Hungarian, in Latin).
 Anjou-kori Oklevéltár. XIV. 1330 (далі – AKO XIV.), 2004. / Szerk.: Almási Tibor–Kőfalvi Tamás, Budapest–Szeged, 508 old. (in Hungarian, in Latin).
 Anjou-kori Oklevéltár. XL. 1356. (далі – AKO XL), 2014. / Szerk.: Rábai Krisztna, Budapest–Szeged, 564 old. (in Hungarian, in Latin).
 Anjou-kori Oklevéltár. XXXVIII. 1354 (далі – AKO XXXVIII), 2013. / Szerk.: B. Halász Éva, Budapest–Szeged, 514. old. (in Hungarian, in Latin).
 Anjou-kori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I. (1301 – 1321) (AO I.), 1878. / Szerk.: Nagy Imre, Bp., 690 old. (in Hungarian, in Latin).
 Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. VIII. 1261 – 1272. (ÁKÚO), 1870. / Szerk.: Wenzel Gusztáv, Pest, 504 old. (in Hungarian, in Latin).
 Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke II. kötet 4. füzet 1290 – 1301. (ÁKOKJ, II. 4.), 1987. / Szerk.: Szentpétery Imre, Bp., 340 old. (in Hungarian, in Latin).
 Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. II. kötet. 1. Füzet 1255 – 1272. (ÁKOKJ II, 1.), 1943. / Szerk.: Szentpétery Imre, Bp., 208 old. (in Hungarian, in Latin).
 Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I. kötet 2. füzet. (далі – ÁKOKJ I, 2.), 1927. / Szerk.: Szentpétery Imre, Bp., 180 old. (in Hungarian, in Latin).
 Bereg megye hatóságának oklevelei (1299 – 1526). (BMHO), 2006. / Szerk.: Neumann Tibor, Nyíregyháza, 154 old. (in Hungarian, in Latin).
 Hazai oklevéltár 1234 – 1536. (далі – HO), 1879. / Szerk.: Nagy Imre–Deák Farkas–Nagy Gyula, Bp., 481 old. (in Hungarian, in Latin).
 Zsigmond-kori oklevéltár I. (1387 – 1399). (ZSKO I.), 1951. / Szerk.: Mályusz Elemér, Bp., 811 old. (in Hungarian, in Latin).

Literatura:

- Boda, Attila, 2018. Nagyszőlős kísérlete úrbéres státuszán belülmegsértett előjogainak visszaszerzésére a 18. század második felében. *Opuscula Historica II.* Szerk.: Kósa–Grimm András Kristóf –Veres Kristóf György. Az EC Történelem műhely kiadványai 2., Budapest, 81–101. old. (in Hungarian).
 Dalmay, Árpád, 2022. Beregszász - Erzsébet királyné városa, Budapest: Romanika Bt., 336 old. (in Hungarian).
 Engel, Pál, Kristó, Gyula, Kubinyi, András, 1998. Magyarország története 1301 – 1526, Budapest: Osiris Kiadó, 424 old. (in Hungarian).
 Gönczi, Katalin, 2006. Kiváltságlevél és városi szabadság. A szabad királyi városi státus jogi és társadalomtörténeti tartalma a „hosszú középkorban.” *Urbs–Magyar Várostörténeti Évkönyv I.*, 63–72. old. (in Hungarian).
 Granasztói, György, 1980. A középkori magyar város, Budapest: Gondolat Kiadó, 275 old. (in Hungarian).
 Gulyás, László Szabolcs, 2013. Megjegyzések az északkelet-magyarországi mezővárosok középkorifejlődésének jellemzőihez, *Századok* 147, 317–346. old. (in Hungarian).
 Hóman, Bálint, 1908. A magyar városok az Árpádok korában, Budapest, 128 old. (in Hungarian).
 Kobály, József, 1997. *Sin ir at studio*, Ungvár, 210 old. (in Hungarian).
 Komáromy, András, 2001. Ugocsa vármegye a történelemben, Ungvár, 181 old. (in Hungarian).
 Kristó, Gyula, 2007. Magyarország története 895 – 1301. Bp.: Osiris Kiadó, 316 old. (in Hungarian).
 Kubinyi, András. Városfejlődés a középkori Magyarországon. URL: <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/83K%E1lnoki/GY%D6NGY%D6SSY%20K%D6NYV/07%20KUBINYI.pdf> (14.04.2023.). (in Hungarian).
 Lehocky, Tivadar, 1881. Bereg vármegye monographiája. III. Kötet, Ungvár, 874 old. (in Hungarian).
 Mendöl, Tibor, 1963. Általános településföldrajz, Budapest, 567 old. (in Hungarian).
 Mihovk Rikhard, 2013. Korolivski zamok „Nyalab” u dzereli dzerkala (1262 – 1515), *Naukoviy Visnik Uzhhorod National University*, Seriel: History, Uzhhorod, № 30. 159–162 pp. (in Ukrainian).
 Riskó, Marianna, 2007. Ferencesek Nagyszőlősön - Ötszáz éves jelenlét térben és időben, Budapest: Új Ember Kiadó, 263 old. (in Hungarian).
 Romhányi, Beatrix, 2013. Kolduló barátok, gazdálkodó szervezetek koldulórendi gazdálkodása a késő középkori Magyarországon. Akadémiai doktori értekezés. Bp.: 2013. 288 old. (in Hungarian).
 Szabó, István, 1937. Ugocsa vármegye, Budapest, Sylvester-nyomda, 615 old. (in Hungarian).
 Szende, Katalin, 2011. A magyar városok kiváltságolásának kezdetei. Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok. Szerk. Bárány Attila–Papp Klára–Szálkai Tamás. *Speculum Historiae Debreceniense. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Kiadványai; 7.*, Debrecen, 33–37. old. (in Hungarian).

Takács, Péter, 2015. Legendák és valóság Beregszász keletkezéséről. Emlékkonferencia Beregszász alapításának 950., visszatérésének 75. évfordulója alkalmából. KMMI-füzetek XX, Ungvár, 4-15. old. (in Hungarian).

Zubánics, László, 2011. Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzaskörzetében, Budapest-Ungvár, Intermix Kiadó, 115 old. (in Hungarian).

Zubánics, László, 2015. Beregszász települési jogállásának változásai a 13–21. században. In: Emlékkonferencia Beregszász alapításának 950., visszatérésének 75. évfordulója alkalmából. KMMI-füzetek XX, Ungvár, 16–38. old. (in Hungarian).

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Латинською мовою

Bela, Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Seruiae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex. Vniuersis Christi fidelibus praesentes litteras inspecturis, salutem in Domino. Quod regia auctoritate sancitur, firmum debet stabilitate consistere. Ad vniuersorum igitur notitiam, praesentium et posterorum, harum serie volumus peruenire: quod accedentes ad nostram praesentiam Hospites nostri charissimi de Luprechthaza, a nobis diligenter postularunt, vt libertatem, quam eisdem Hospitibus nostris super ipsam terram Luprechthaza concessimus perpetualiter, dedimus et contulimus, et eorum posteritatibus possidendam, nostro dignemur priuilegio confirmare. Quorum libertatis series talis est:

vt ad ipsum homines seure veniant, et libere, commorentur; et cum voluerint recedant saluis semper omnibus rebus, et vendendis suis vtilitatibus, quas fecerint super eandem; ad iudicium vice nostri Iudicis, exceptis tribus: sanguine, furto videlicet et homicidio, in nullo pertinere dignoscantur, sed in omnibus aliis causis eorumdem iudicium audiant maioris villae ipsorum; de quibus videlicet tribus iudiciis tertia pars villico etiam eiusdem villae cedat. Decimas vero eorumdem in frugibus, et in vino praestent sacerdoti ipsorum, quem ipsi elegerint. Ecclesia vero eorumdem ad Archiepiscopatum Strigoniensem contineatur, et sit sine iurisdictione magistratus. Plebano vero eorumdem de quinquaginta mansionibus dent vnam marcam; et cum aduenerint Fertiones, dent prandium et coenam vna die; in quolibet vero anno nihil magis soluere teneantur, nisi in festo S. Michaelis de qualibet porta duo pondera.

Et cum collecta Regis per totum regnum exigetur, ipsi partem collectae dictae soluere teneantur. Ad ipsam autem congregati cuiuslibet conditionis et linguae homines vna fungantur libertate. Vtilitates vero, dictarum terrarum, tam montium, quam vallium et aquarum, ac etiam quantum possunt vno die cum porcibus et pecoribus ad syluam Beregh peruenire, percipiant sicuti volunt; et in eadem sylua ligna ad aedificia mactare. Si quis autem hominum sui haeredis solatio careret, idest: filio et filia; et ... ade rebus eiusdem, siue de possessioue, nihil Dominus Vice-Comes recipere teneatur; sed cuicunque volet, liberam habeat dandi, seu dimittendi facultatem. Forum habeant die Sabatho, et tam ementes, quam vendentes nihil magis soluere teneantur, nisi de quolibet curru vnum denarium. Vice autem Comiti nostro, ad eosdem venienti dent prandium et coenam vno die; si qui autem liberos homines, ad ipsam terram venientes molestauerint, et prohibendo damnauerint, iram regiam incurrent, et sentient manus nostras. In cuius rei testimonium, memoriam dedimus praesens scriptum.

Datum Anno Domini MCCXLVII.

Угорською мовою

IV. Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország és Bulgária királya, Ráma, Szerbia, Galícia, Ladoméria, Kunország ura, minden Krisztusban hívőnek, aki e levelet olvasni fogja üdv az Úrban. Amit a királyi hatalom megerősít, annak szilárdan meg kell állania. Mindenkinek, jelenleg élőknek és későbbieknek e sorokkal akarjuk tudomására adni, hogy a mi lampértházi keresztyén vendégeink elébünk járulván, buzgón kérték tőlünk, hogy azt a szabadságot, amit mi nekik Lampertháza felől engedtünk, örökösén adtunk és adományoztunk, kiváltságlevelünk által méltóztassunk megerősíteni. Amely szabadságnak tartalma ez:

Hogy e helyre az emberek biztonságban jöjjenek és amikor akarnak elmenjenek, mindenkor, minden javaikkal, saját hasznukra készített eladnivalóikkal egyetemben. Ezenfelül a mi udvarbíróink törvényszékére – hármat, a vérontást, a tolvajlást és emberölést kivéve – semmiben se kényszeríttessenek, hanem minden más perükben a falunagyuk ítéletét hallgassák meg. A három ítélettől is tudniillik a birság harmadrésze a falu bírójának járjon. Tizedüket pedig gabonából és borból adják meg a papjuknak, akit maguknak választanak. Egyházuk pedig az esztergomi érsekséghez tartozzék és legyen kivéve egyéb joghatóság alól. A plébánosnak 50 telek után adjanak egy márkát, és amikor sorra kerül, hárman adjanak ebédet és vacsorát egy napra, és az év többi részében többet nem tartoznak fizetni, hacsak nem Szent Mihály napján minden porta után két fontot.

Amikor a királyi adót az egész országra kivetik, ők is kötelesek a rájuk eső adót kifizetni. Az ide összegyülekezett bármilyen állapotú és nyelvű emberek egy azon szabadsággal éljenek. A nevezett föld, mind a hegyek, mind a völgyek, valamint a vízék haszonvételei pedig ezek: amennyire csak elérnek sertéseikkel a Bereg erdőig egy nap alatt, használják; hogy akarják és építésre fát is vághatnak. Habár ki a lakók közül örökösben megfogyatkozik, azaz nincsen fia vagy leánya, az esetben az alispán annak javaiból semmit sem foglaljon el, hanem bárki számára – akinek akarja – legyen szabadsága adományozni, vagy elküldeni. Piacuk legyen szombati napon és sem a vevők, sem az eladók semmi többet nem tartoznak fizetni, mint minden egyes szekér után egy dénárt. A hozzájuk érkező alispánunknak májusban adjanak egy napra egy ebédet és egy vacsorát. Ha pedig valakik az ő földjükre letelepedni akaró szabad embert zaklatnák és akadály támasztásával büntetnék, azok mi királyi székünkhöz folyamodjanak, és érezzék a mi hatalmunkat. Ennek emlékezetére adjuk jelen levelünket.

Kelt az Úrnak 1247. esztendejében.

Українською мовою
<p>Бейла, з Божої ласки король Угорщини, Далмації, Хорватії та Болгарії, володар Рами, Сербії, Галіції, Ладомерії, Куманії, усім віруючим у Христі, хто читатиме цього листа, нехай буде благословенний у Господі. Те, що встановлює королівська влада, має стояти твердо. Цими рядками ми хочемо сповістити всіх, тих, хто зараз живий, і тих, хто прийде пізніше, що наші християни-гості з Лампертгази прийшли до нас і палко просили нас підтвердити своїм привілейованим листом свободи, які ми їм дозволяли, дали і подарували назавжди. Зміст цих свобод є такий.</p> <p>Щоб люди могли безперешкодно приходити сюди і йти, коли захочуть, у будь-який час, з усім своїм майном, разом із речами, які вони приготували для власного використання або продажу. Крім того, не треба їх примушувати до суду наших придворних суддів, за винятком трьох провин – кровопролиття, крадіжок і вбивств, – а в усіх інших своїх справах повинні слухати вирок свого старости.</p> <p>Крім того, третина штрафу з цих трьох вироків теж має піти сільському судді. І вони віддають десятину збіжжя та вина своєму священику, якого вони самі обирають. І їхня церква має належати до естергомської архієпархії та бути звільненою від юрисдикції інших. По 50 портам священнику повинні давати одну марку, а коли дійде їхня черга, то з трьох (людей) давати на день обід і вечерю, а в решту частину року більше не повинні платити, хіба на Михайлів день два фунта за кожен порту.</p> <p>Коли королівський податок накладається на всю країну, вони також зобов'язані сплачувати свою частку. Люди, які зібралися тут, незалежно від статусу та мови, повинні жити однаковою свободою. Оце користі згаданої землі, як гір, так і долин, а також води: користуються стільки, скільки дотягнуть своїми свинями до Березького лісу за один день; як хочуть, а також можуть рубати ліс для будівництва.</p> <p>Якщо хтось із мешканців залишиться без спадкоємців, тобто залишиться без сина чи дочки, у такому випадку віцеішпан не повинен захоплювати жодного з цих маєтків, а мешканець має право подарувати або відправляти, кому забажає. Їхній ярмарок має бути по суботах, і ні покупці, ні продавці не повинні платити більше денарія за кожен віз. У травні вони повинні дати нашому віцеішпану, який до них приходить, обід і вечерю на один день. І якщо хтось буде докучати вільному чоловікові, який хоче оселитися на їхній землі, і покарати його, поставивши перешкоду, нехай звернеться до нашого королівського столу і відчуже нашу владу. На згадку про це надаємо Вам цього листа.</p> <p>Написано у 1247 році Господнього.</p>

Додаток № 2
Угорською мовою
<p>István ifjabb király, erdélyi herceg, a kunok ura a Zeuleus királyi falu (de villa nostra) vendégeinek kegyelme teljéből (de nostra gratia pleniori) a következő szabadságokat adja.</p> <p>Bármely szabad állapotú ember is akarjon Zeuleus-re menni a letelepedés szándékával, nyugodtan tehesse, és szabadon letelepedhessék, és ahogyan jött, szabadon térhessen is vissza dolgai és személye sérthetlensége mellett; miután eladta minden épületét megfelelő áron (venditis edificüs propriis sumptibus comparatis), és kifizette a jogos terrágiumot, (iusto terragio), valamint a falunagytól (de villico) engedélyt kapott, világos nappal [távozhat]. Nem tartoznak egyetlen ispán bírósága elé sem, csak a közösségükből választott bíró vagy falunagy (iudicis seu villici) bírósága elé. Maguk közül falunagyot azt választanak, akit akarnak, és papot szabadon (sponte) fogadhatnak fel. A papnak járó tizedeta földeken hagyják kint. Papjuk minden ötven telek (mansio) után tized címén a királynak, vagy akinek az parancsolja, egy márkát fizet a kijelölt határidőre. A gyilkos a tettéért bírójuknak két márkát fizet. Életveszélyes sebzésért egy márkát, egyszerű megsebesítésért (de simplici percussione), akár történik vérontás, akár nem, fél márkát fizetnek. Egymás közti ügyekben szabadon kiegyezhetnek. Engedélyt kapnak arra, hogy a környező erdőkben (in silvis adiacentibus) őzre (capreolos), farkasra és rókára vadászhasanak, a vizekben szabadon halászhatnak. Minden földdel bíró ház után (de singulis curiis habentibus agros) évenként három, a föld nélküli ház után másfél nehezéket (pondus) fizetnek. Bárhol is legyenek áruikkal (cum suis [mercimorüis]), ne tartóztassák fel őket, hanem ha valakinek bármilyen keresettel lenne ellenük, az igazát falunagyuk előtt keresse bíróságuk rendje szerint (ordine iudiciario). Szabad és vámmentes piacot (forum liberum et absque tributo) tarthatnak hétfőnként. A falu mellett aTiszán (super Ticiam) révük lehet, a falu közepén közút (libera via) haladhat keresztül. Falunagyuk és a pap Márton napja körül gyűjtse össze a földbért (terrágium) és vigye el a királynak. A király általs személyesen vezetett seregbe egy felfegyverzett katonát küldjenek. A király egyetlen bárója sem szállhat meg rajtuk hatalmasul. Malmot, más hasznos dolgot (opera utilia) szabadon emelhetnek, szőlőt telepíthetnek, ha akarnak. Továbbá, hogy a vendégek száma gyarapodjék Droch földet és a királyi halászok földjét nekik adja, azonban a halászok földjéből annyit hagyjanak meg a halászoknak, hogy azok megfelelő módon fenn tudják magukat tartani. – A kettős pecséttel megerősítve. Dátum per manus venerabilis patris Smaragdi archiepiscopi Colociensis, aule nostre cancellarii.</p>
Українською мовою
<p>Іштван, молодший король, герцог Трансільванії, володар куманів, із власної ласки (de nostra gratia pleniori) дарує наступні свободи гостям королівського села Севлюш/Zeuleus (de villa nostra).</p> <p>Будь-яка вільна людина, яка бажає піти до Zeuleus з наміром оселитися, може зробити це вільно, і може вільно оселитися, і може вільно повернутися, як і прибула, з недоторканністю свого майна та особи; після того, як вона продала усі свої будівлі за відповідною ціною (venditis edificüs propriis sumptibus comparatis) і заплатила законну сумму «відступної» (iusto terragio) і отримала дозвіл старости села (de villico),</p>

може виїхати серед білого дня. Вони не належать до суду жодного ішпана, лише до суду судді чи сільського голови (*iudicis seu villici*), обраного з їхньої громади. Сільським старостою вибирають з-поміж себе кого хочуть, і священика можуть найняти вільно (*sronte*). Десятину, яка належить священику, хай залишають на полях. Їхній священик платить одну марку за кожні п'ятдесят ділянок (*mansio*) королю або тому, кому він накаже, у визначений час. Вбивця платить судді дві марки за свій вчинок. За смертельне поранення сплачується одна марка, а за просте поранення (*de simplici percussione*) півмарки, незалежно від того, пролилася кров чи ні. Вони можуть вільно вирішувати свої взаємні справи. Їм дозволено полювати на косуль (*capreolos*), вовків і лисиць у навколишніх лісах (*in silvis adjacentibus*), і вони можуть вільно рибалити у водах. За кожен будинок із землею (*de singulis curiis habentibus agros*) повинні платити щорічно три фунти (*pondus*), за будинки без землі – півтори міри (*pondus*). Де б вони не появились зі своєю продукцією (*cum suis mercimoniis*), їх не слід затримувати, але якщо хтось має проти них якісь претензії, він повинен шукати справедливості перед своїм сільським головою згідно з розпорядком їхнього суду (*ordine iudiciario*). Вільний і безмитний ринок (*fórum liberum et absque tributo*) можна проводити по понеділках. Біля села, на Тисі, можуть мати (*super Ticiam*) пристань, через центр села може проходити дорога загального користування (*libera via*). Близько до дня святого Мартина сільські старости і священик повинні зібрати земельну ренту (*terragium*) і віднести її королю. До війська, очолюваного особисто королем, слід відправити озброєного воїна. Жоден із королівських баронів не може ними володіти. Вони можуть вільно будувати млини та інші корисні речі (*opera utilia*) і садити виноградники, якщо цього захочуть. Крім цього, щоб кількість гостей збільшилося, надаємо їм землю Дрох (*Droch*) та землю королівських рибалок, але нехай залишать достатньої кількості з рибацької землі їм, щоб вони змогли належним чином утримувати себе. – Підтверджено подвійною печаткою. Написано руками преподобного отця Смарагда, архієпископа Калочанського, нашого придворного канцлера.

Rikhard Mihovk

Senior lecturer, Department of History of Hungary and European Integration SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

Laslov Zubanych

Candidate of historical sciences, Associate Professor of the Department of Hungarian History and European Integration, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

MEDIEVAL URBAN DEVELOPMENT OF LAMPERTSAS AND SEVLUS

Current study describes the medieval town development of Lampertsas and Sevlus. The first part of the research deals with the definition of medieval cities existing in the territory of the Kingdom of Hungary, namely, on the basis of what legal criteria do we separate the town as a form of settlement from the village and market town. The legal definition of settlement form existing in the Kingdom of Hungary follows the Western European model, which is not separated from the population or the distribution of industrialization and agricultural work, but from legal regulations. The settlement of the legal status of cities was essential for the development of the local areas. The pivotal points of the legal background of the cities were that the settlement directly belonged to the royal or state property, so the noble jurisdiction did not apply to it. Furthermore, the fact that the inhabitants of the city did not owe any monetary or other taxes to the nobility helped the economic development. The privileges were given to the inhabitants of the cities, who also strove to have the boundaries of the settlement defined, thus, a distinct administrative unit with designated geographical boundaries would be created. In several places this meant a city wall, but in the case of our region we cannot speak of similar phenomenon. Moreover, the creation of the economic background was also essential for the operation of urban life, which was based on the weekly and annual fairs, as well as the existence of toll. During the fairs, not only the urban craftsmen could sell their goods, but food could also be brought in from the surrounding villages. In the medieval urban history of our region, it is essential to examine two important settlements, and these are the mentioned Lampertsas and Sevlus. The urban development of both settlements begins in the middle of the 13th century, which culminates in the 14th century, when it has all the legal conditions typical of medieval cities. Both settlements owe their rise to the Saxon hospites, and most likely, with their disappearance the development comes to halt.

Keywords: medieval town, urbanization, Lampertsas, Sevlus, hospes, Saxon, fair.

ІЛЮСТРАЦІЇ

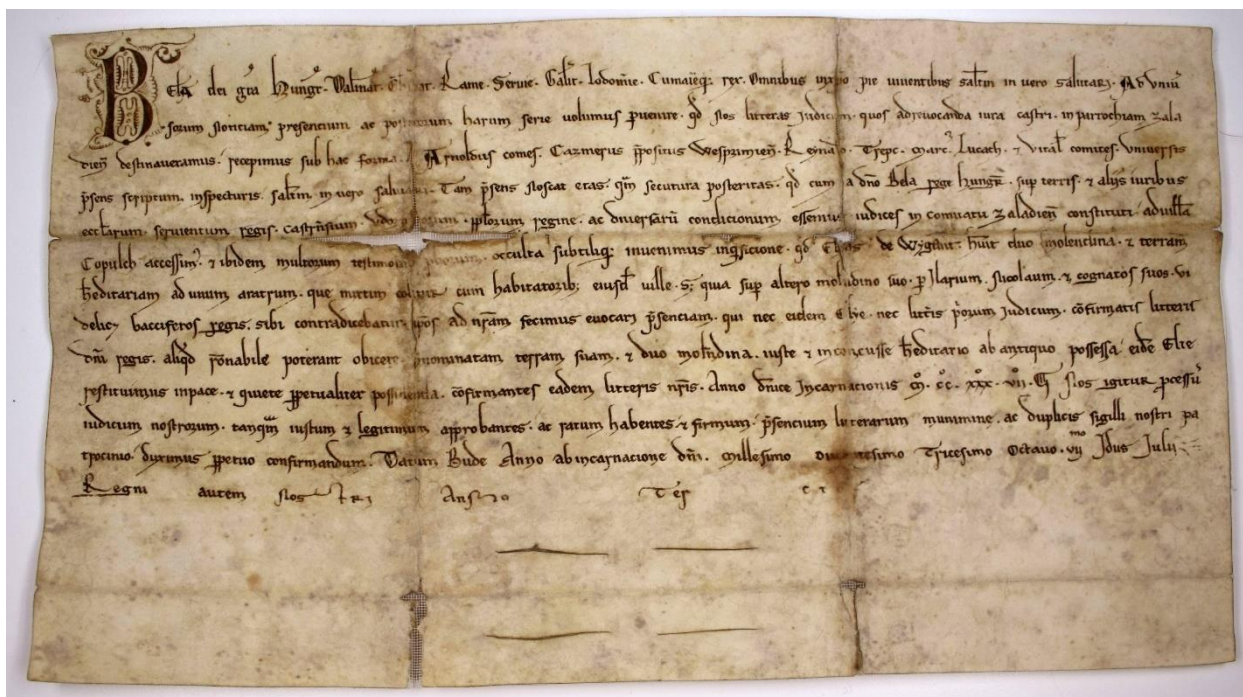

Рис. 1. Грамота короля Бейли IV 1238 р.